

РОЗДІЛ 1

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАВЧАННЯ, ВИХОВАННЯ ТА РОЗВИТКУ УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ І-ІІІ СТУПЕНІВ

УДК 372. 382: 372. 06

М.М. Айзенбарт
м. Дрогобич, Україна

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ ГРИ

Постановка проблеми. В умовах сучасних соціально-культурних перетворень та входження України до європейського освітнього простору потрібні нові підходи до навчання та виховання дітей у контексті дошкільної освіти. Дошкільний вік є сензитивним періодом для початку формування багатьох умінь, у тому числі і для формування соціально-комунікативної компетенції дитини. Слід зазначити, що дошкільна установа зобов'язана створювати умови для того, щоб у дитини до кінця дошкільного віку розвинулися ці уміння.

Соціально-комунікативна компетенція в освітній лінії «Дитина в соціумі» визначається як обізнаність із різними соціальними ролями; з елементарними та морально-етичними нормами міжособистісних взаємин; уміння їх дотримуватись під час спілкування, а також здатністю взаємодіяти з людьми, які її оточують; умінням співпереживати, співчувати, допомагати іншим, обирати відповідні способи спілкування в різних життєвих ситуаціях.

Зміст Базового компонента дошкільної освіти у мовленнєвому розвитку дітей презентовано освітньою лінією «Мовлення дитини», у якій подано кінцеві результати формування комунікативної і мовленнєвої компетенцій дошкільників. Насамперед, у документі увага звернена на комунікативні здібності дитини, які протрактовано як «комплексне застосування мовних і немовних засобів з метою комунікації, спілкування в конкретних соціально-побутових ситуаціях, уміння орієнтуватися в ситуації спілкування, ініціативність спілкування, стриманість у спілкуванні; культура мовленнєвої комунікації. Комунікативна компетенція передбачає сформованість усіх видів мовленнєвої компетенції» [1, с. 14].

Саме через вимоги держави до якості дошкільної освіти, стурбованість станом сформованості соціально-комунікативних умінь у дітей, педагоги активізували наукові пошуки оптимальної моделі та шляхи вирішення цієї проблеми за допомогою використання у навчальному-виховному процесі дошкільного закладу інтерактивних технологій, зокрема ігрових.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Учені В. Слот, Х. Спанярд дослідили модель соціальної компетенції; О. Михайлов, В. Радул визначили структуру та зміст соціальної зрілості.

Психологи Б. Ананьєв, О. Леонтьєв, А. Петровський розглядають спілкування як один із видів людської діяльності. Філософи М. Каган, В. Афанасьєв, Л. Буєва, Ю. Прилюк підкреслюють індивідуалізуючу та соціалізуючу функції спілкування у процесі формування особистості.

За визначеннями дослідників Т. Панченко, Є. Сарапулова, самопізнання та етика спілкування є засобами формування комунікативних умінь [9, с. 40].

Сучасні українські науковці Л. Артемова, Г. Григоренко, К. Щербакова досліджують формування суспільної спрямованості та розвиток моральних стосунків дошкільників у грі. Вони стверджують, що гра містить більші можливості для формування особистості дошкільників, ніж будь-яка інша діяльність, оскільки її мотиви мають велику спонукальну силу,

а дітям зрозумілим є співвідношення мотиву і мети гри.

Російський педагог Д. Менджерицька стверджує, що відображення дитиною у грі взаємин дорослих, явищ суспільного життя є передумовою глибокого пізнання навколишньої дійсності, прагнення брати участь у житті дорослих. В. Воронова досліджувала проблему формування ігрового колективу протягом дошкільного віку під впливом повноцінної ігрової діяльності, А. Матусик — виховання організованості дітей у творчій грі, І. Власова — виховання у дошкільників інтересу до праці дорослих, В. Гелло — до школи. Отже, ігрова діяльність своїм змістом передбачає організацію дитячого товариства, а тому важливо, щоб вона втілювала позитивні явища навколишнього життя.

Мета статті — охарактеризувати процес формування соціально-комунікативної компетенції старших дошкільників засобами гри.

Виклад основного матеріалу. Слід зазначити, що науковці мають різні підходи до трактування термінів «компетенція» та «компетентність». Тож, Ж. Горіна вважає, що компетенція охоплює сукупність взаємопов'язаних якостей особистості (знань, умінь і навичок, способів діяльності), соціально визначених щодо певного кола проблем і процесів [4, с. 179]. Компетентність, на відміну від компетенції, ґрунтується на знаннях, уміннях і навичках, але ними не вичерпується, обов'язково охоплюючи особистісне ставлення до предмета діяльності, індивідуально набутого в процесі навчання та адекватне володіння людиною відповідними складовими комунікативної компетенції (мовної, мовленнєвої, соціокультурної, дискурсивної, стратегічної, предметної і та ін.) [8, с. 11].

За визначенням В. Буряка, комунікативна особистість — це суб'єкт, здатний в міру його здібностей до вироблення, використання й ретрансляції комунікативних кодів, що забезпечують взаємодію між людьми [2, с. 51].

Л. Світич тлумачить слово «комунікація» як повідомлення, бесіду, розмову, запрошення до розмови, зазначаючи, що тут «головне — спільна справа, зв'язок, спільні інтереси й установки, примирення, взаємодія» [10, с. 54].

К. Каландаров наголошує, що термін «комунікація», визначається як «певна діяльність, зумовлена системою соціально значущих норм й оцінок, зразків і правил спілкування, прийнятих у цьому суспільстві» [6, с. 2].

Серед засобів спілкування виділяють вербальну й невербальну комунікацію [12, с. 64]. Поняття «діалог» у науковому світі тлумачиться як довільна взаємодія структур, що характеризуються активністю, суб'єктивністю та власною логікою розвитку (С. Біблер, Г. Буш, М. Ярошевський); як зв'язок комунікантів (М. Глушенко); як форма суб'єкт-суб'єктної взаємодії (Є. Шиянова); як спосіб розвитку особистості (О. Бочкарьова, І. Залигіна, Л. Орешкіна, Г. Столяров) тощо. У процесі діалогу висловлювання його учасників стають соціологічною категорією, бо діалог — це врахування думок і уявлень людей — учасників суспільного процесу.

Спілкування є однією з форм взаємодії людей, важливою ознакою життєдіяльності особистості як суспільної істоти. Це складний процес налагодження й розвитку контактів між людьми, породжений потребами в їх спільній діяльності, адже саме спілкування і спільна діяльність — одна з найважливіших соціальних потреб людини. Соціальне розуміння спілкування полягає в тому, що це один із вимірів суспільної культури [7, с. 422].

У дошкільному віці спілкування є своєрідним регулятором спільної діяльності, інструментом формування свідомості дитини та пізнання навколишнього світу, воно також допомагає дитині самовизначитися в думках та вчинках [5, с. 9].

Для того, щоб старші дошкільники вміли активно спілкуватися, висловлюватися та слухали інших, аргументовано відстоювати свою точку зору і в той же час вміло знаходити компромісні рішення, слід систематично проводити на заняттях різні види ігор. Адже дослідники визначають гру як форму вільного самовияву людини, яка передбачає реальну відкритість світові можливого й розгортається або у вигляді змагання, або у вигляді зображення (виконання, репрезентації) певних ситуацій, станів [3, с. 73]; вид діяльності в умовах ситуацій, спрямованих на відтворення та засвоєння суспільного досвіду, в якому складається та вдосконалюється самоврядування

поведінкою; приклад універсальної діяльності, яка вбирає в себе багато якостей різних видів імітаційного моделювання дійсності [13, с. 110].

Розглядаючи значення гри, Г. Селевко стверджує, що її неможливо вичерпати й оцінити розважально-рекреативними можливостями. На думку вченого: «у тому й полягає її (гри) феномен: незважаючи на те, що гра є розвагою, вона здатна перерости у навчання, в творчість, у терапію, в модель типу людських відносин та проявів у праці» [11, с. 51].

Науковці доводять, що діти виявляють до ігор зацікавленість, оскільки під час проведення гри створюються умови, які сприяють розвитку їх творчих, комунікативних здібностей і активності. Крім того, незвичайність проведення занять із використанням гри, нешаблонний, нестандартний характер їх організації сприяє підтримці інтересу до навчально-виховного процесу.

Щодо основних функцій гри, то аналіз психолого-педагогічної літератури дав нам змогу виділити такі: соціокультурна (виступає ефективним засобом соціалізації, засвоєння цінностей конкретного середовища); комунікативна (дає можливість моделювати ситуації й обирати різні шляхи їх вирішення: одноосібні, групові, колегіальні); самореалізації (передбачає досягнення особистісного успіху, конкуренції, перемоги, що створює ситуації самовираження, самореалізації); діагностична (може пересвідчитись у вмінні спілкуватись); корекційна (передбачає шляхом програвання умовних ситуацій у подальшому коригувати реальну діяльність); розважальна (сприяє урізноманітненню навчально-виховного процесу, породжує позитивні емоції, створює сприятливу атмосферу для спілкування із дітьми та вихователем).

Зупинимо свою увагу на рольових і ділових іграх. Рольова гра — це одна з форм ситуативного інтерактивного навчання, тобто навчання, що передбачає моделювання реальних ситуацій, з якими можна зіткнутися у житті. Більш узагальнено можна розглядати рольову гру як вид навчально-виховної діяльності, в якій учасники взаємодіють та спілкуються у межах обраних ними ролей, керуючись характером обраної ролі та логікою ситуації й середовища діяльності. Сюжет розгортання гри та її мета можуть або задаватися заздалегідь, або поступово розвиватися самими учасниками гри в її процесі. При цьому, в межах заданих обмежень та правил (ролі, ситуації, сюжет і цілі, якщо вони задаються тощо), гравці вільні щодо застосування можливих імпровізацій, які стосуються перебігу гри, її розвитку, напряду цього розвитку тощо.

Рольова гра може бути успішною, тільки якщо вона проводиться з урахуванням інтересів та мотивації старших дошкільників. Гра не може бути успішною, якщо не відповідає віковим особливостям дитини.

Ділові ігри базуються на командній діяльності, тому забезпечують розвиток у старших дошкільників умінь працювати в команді. У процесі цього виду гри, можливий мінімум учасників — двоє, але найчастіше у грі бере участь більше гравців, тобто в усіх випадках ділові ігри проходять як навчально-виховна діяльність у колективі, а не як індивідуальна навчальна діяльність.

Тому, можемо констатувати, що ділова гра навчає колективній розумовій і практичній роботі, створюючи вміння та навички соціальної взаємодії, вчить позитивному спілкуванню та привчає до колективного прийняття рішень; розвитку відчуття відповідальності. Якщо в діловій грі результат діяльності всіх залежить від діяльності кожного, то пасивність будь-якого з учасників може призвести до зриву гри в цілому. Тому кожний з учасників змушений вести активну діяльність, щоб не підвести своїх товаришів (відчуття відповідальності), це сприяє активізації навчальної діяльності як природного наслідку.

Практичний досвід доводить, що гра може бути успішною, якщо вихователю вдається: створити атмосферу, вільну від тривожності, побоювань; показати учасникам гри, що в процесі гри він виступає або як консультант, або як рівноправний учасник, а не як авторитарна сила, що намагається контролювати та все регулювати; бути максимально стриманим і тактовним особливо під час виникнення у процесі гри конфліктних ситуацій; забезпечувати умови, в яких гра не тільки б навчала та виховувала, а й приносила задоволення та радість учасникам, формування соціально-комунікативних умінь.

Використання гри у навчально-виховному процесі забезпечує не тільки індивідуальну, але й парну, групову, колективну форми роботи на занятті з старшими дошкільниками. Головним при цьому є те, що ігрова діяльність дає змогу успішно вирішувати основне завдання — навчання спілкуванню. Отже, гра виступає і як засіб спілкування та самовиховання, тобто формування соціально-комунікативних умінь. При цьому нові знання здобуваються внаслідок постійного діалогу, обміну різними думками і пропозиціями, їх обговорення і закріплення, взаємної критики та ведення дискусії.

З вищенаведеного видно, що участь старших дошкільників у грі сприяє формуванню принципів гуманізму, комунікативності, емпатії, толерантності, організаційності, бадьорості тощо. Важливими є такі особливості ігор, як відтворення предметного й соціального змісту, що досягається завдяки ігровому імітаційному моделюванню та вирішенню життєвих ситуацій у разі доцільного поєднання індивідуальної й групової ігрової діяльності учасників. Водночас, гра під час організації навчально-виховного процесу дає можливість дітям самоорганізуватись, оскільки під час гри формуються мотиви, які пов'язані із виконанням взятих на себе обов'язків. Старший дошкільник має змогу пізнати свої можливості, вчитися їх оцінювати, відчувати різні емоції. Гра дає можливість застосовувати знання в умовах, наближених до реальних; навчати досліджувати вплив особистісного фактору на прийняття рішення; вивчати ділові, комунікативні уміння та моральні якості старших дошкільників із метою їх корекції; проектувати свою поведінку в реальних умовах.

Висновки. Дослідження проблеми використання гри у навчально-виховному процесі свідчать про її значний вплив на розвиток соціально-комунікативних умінь старших дошкільників. Багато науковців акцентують свою увагу на виявленні можливостей гри як форми організації життя дітей, а також визначенні її місця у педагогічному процесі дитячого садка. Із цього погляду широкі можливості відкриваються в процесі становлення і розвитку ігрового колективу, в якому неминучими є реальні стосунки, що стимулює формування у дитини умінь, необхідних для її входження до ігрового колективу: встановлення зв'язків з дітьми, які граються, підпорядкування своїх дій ролям, контроль і виконання правил гри, взаємодопомога, відвертість, порядність, комунікативні й організаторські здібності тощо.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у подальшому та більш глибокому дослідженні використання гри, як засобу формування соціально-комунікативної компетенції старших дошкільників.

Література:

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / М-во освіти і науки України, Акад. пед. наук України; наук. ред. та упоряд. О. Л. Кононко. — К. : Світлич, 2012. — 430 с.
2. Буряк В. Д. Журналістська творчість як система образної комунікації : навч. посіб. / В. Д. Буряк. — Д. : РВВДНУ, 2003. — 60 с.
3. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. — К. : Либідь, 1997. — 376 с.
4. Горіна Ж. Д. Аксиологічні аспекти міжкультурно-комунікативної компетентності / Ж. Д. Горіна // Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології : Наук. журнал. — Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, — 2009. — № 1. — 340 с.
5. Дубініна Д. М. Маўленчая кампетенция дзяцей дошкольнага ўзросту / Д. М. Дубініна // Пралеска. — 2005. — № 9. — С. 37 — 38.
6. Каландаров К. Х. Управление общественным сознанием. Роль коммуникативных процессов / К. Х. Каландаров. — М. : Гуманит. Центр «Монолит», 1998. — 80 с.
7. Кондрашов В. А. Новейший философский словарь / В. А. Кондрашов, Д. А. Чекалов, В. Н. Копорулина ; под общ. ред. А. П. Яreshенко. — 3-е изд. — Ростов н/Д. : Феникс, 2008. — 668 с. — (Словари).
8. Ніколаєва С. Ю. Цілі навчання іноземних мов в аспекті компетентнісного підходу / С. Ю. Ніколаєва // Іноземні мови. — 2010. — № 2. — С. 11 — 17.
9. Сарапулова Є. Г. Самопізнання та етика спілкування як засобом формування комунікативних вмінь у представників молодого покоління / Є. Г. Сарапулова, Т. Д. Панченко // Педагогіка толерантності. — 2008. — № 3 (45). — С. 57 — 65.
10. Свитич Л. Г. Профессия : журналист : учебное пособие / Л. Г. Свитич. — М. : Аспект Пресс, 2003. — 255 с.

11. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии : учебное пособие / Г. К. Селевко. — М. : Нар. обр., 1998. — 256 с.
12. Супрун Л. Соціально-психологічний і ментальний портрет журналіста / Л. Супрун // Журналістика : науковий збірник / за ред. Н. М. Сидоренко. — К. : Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка, 2009. — 200 с.
13. Терлецька Л. Ігри, в які грають дорослі / Л. Терлецька // Берегиня. — 1997. — № 3 — 4. — С. 109 — 112.

У статті розкрито сутність та значення соціально-комунікативної компетенції, висвітлено можливості використання гри як засобу для активного формування цієї компетенції старших дошкільників.

Ключові слова: ігра, рольова гра, ділова гра, соціально-комунікативні уміння дітей старшого дошкільного віку.

В статье раскрыта сущность и значение социально-коммуникативной компетенции, а так же освещены возможности использования игры как средства активного формирования данной компетенции старших дошкольников.

Ключевые слова: игра, ролевая игра, деловая игра, социально-коммуникативные умения детей старшего дошкольного возраста.

The essence and significance of social and communicative competence are considered in the article as well as the ways of using role-play as a means of active development of this competence in senior preschoolers are highlighted.

Key words: role play, business role play, social and communicative skills of senior preschoolers.

УДК 378:371.132

Ф.Б. Асанова
м. Сімферополь, Україна

РОЛЬ УЧИТЕЛЯ ФІЛОЛОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН У СТВОРЕННІ ПОЛКУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА В ШКОЛАХ КРИМУ

Постановка проблеми. Суспільно-політична ситуація в Україні, та і в усьому світі, викликає в людей відчуття небезпеки, тривоги, пригніченості, і саме в цій ситуації люди шукають те, що допомогло б їм вижити, на що можна спертися, навколо чого можна консолідуватися. Цим об'єднуювальним, стабільним ядром для більшості людей виявилася нація, народ. У зв'язку з цим, вирішення проблем, пов'язаних з міжнаціональними відносинами в суспільстві, вимагає нового підходу, до здійснення якого необхідно привернути ширше коло фахівців і, насамперед, фахівців з системи освіти, оскільки саме система освіти охоплює найбільш широкі верстви населення в порівнянні з іншими суспільними й соціальними інститутами.

Аналіз наявних досліджень. Проблемою відносин між людьми в психології займалася порівняно невелика кількість дослідників (А. Лазурський, В. Мясіщев). Але й вони, розглядаючи загальне відношення особистості до соціальної групи, психологічні аспекти міжособистісних відносин, не надавали великого значення впливу національних (етнічних) чинників на ці взаємини. Проблеми міжнаціональних відносин у радянському суспільстві привернули увагу істориків, психологів, а потім і педагогів лише з кінця 1990-х рр., з початком демократичних перетворень [1, с. 2].

Невирішені аспекти проблеми. Роль системи освіти в гармонізації міжнаціональних відносин підростаючого покоління явно недооцінюється сучасною наукою, незважаючи на те, що розвиток міжнаціональних відносин в українському суспільстві характеризується драматичними, екстремістськими подіями, що сприймаються молоддю неоднозначно і часто трактуються ними як засіб досягнення особистих цілей. Педагогічна наука в сфері вирішення проблем, пов'язаних з міжнаціональними відносинами, знаходиться в пошуку нових форм і